

ערן רביב

המבנה המתמטי של לוח ס"א ראשים והחסם העליון לנוסחת צבי הירש יפה

בחלק הראשון של המאמר נסביר כיצד ניתן לבנות לוח לסדרה בת n שנים (עבור $n=19$ מתקבל לוח בן 61 שורות = ס"א ראשים).
בחלקו השני של המאמר נציג את נוסחת יפה ונראה כיצד ניתן למצוא את החסם העליון לנכונות הנוסחה ע"י שימוש בלוח ס"א ראשים.
מאמר זה מהווה נדבך נוסף במחקרי הלוח העברי שראו אור מעל במה זו בגיליונות קודמים של בד"ד (22, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34).

הקדמה¹

סימן השנה

בלוח הקבוע ישנם 14 סוגי שנים,² כל שנה מסומנת בעזרת צירוף של שלוש אותיות: האות הראשונה מציינת את היום בו חל א' של ר"ה, האות השנייה מסמנת אם השנה חסרה, כסדרה או שלמה ולפי זה את מספר ימי השנה, והאות השלישית מציינת את היום בו חל ט"ו בניסן (פסח).

קוד זה נקרא קביעת השנה או סימן השנה, אותו אנו מוצאים בפתחם של לוחות שנה רבים. לדוגמה, שנת תשע"ז (שנה ראשונה במחזור = פשוטה):

- 1 תודות לפרופ' רון עדין מהמחלקה למתמטיקה באוניברסיטת בר-אילן שסקר את המאמר והציע שינויים לשיפור ששובצו במאמר.
- 2 7 לפשוטה ו-7 למעוברת. לחסרי רקע מומלץ לקרוא בספרו של רחמים שר שלום, שערים ללוח העברי, בהוצאת המחבר, וכן לעיין במאמרים שציינתי בהקדמה.

ערן רביב

מולד תשרי				דחייה	יום א' בתשרי	סימן השנה
שנה	יום	שעה	חלק			
5777 (תשע"ז)	0	20	724	מולד זקן בשבת + א'	2	בחג
5778 (תשע"ח)	5	5	520	ללא	5	הכז

טבלה 1

בטבלה מס' 1 אנו רואים שלפי המולדות וכללי הדחיות ראש השנה ה'תשע"ז יחול ביום שני בשבוע, ואילו ראש השנה תשע"ח יחול ביום חמישי בשבוע, בין שני ראשי השנים יש שלושה ימים ולכן השנה "חסרה".

לוח ס"א ראשים

מחבר הלוח

בתחילת המאה ה"ג פורסם לוח חדשני ומהפכני – לוח ס"א ראשים. חיים יחיאל בורנשטיין³ מייחס אותו לריצב"א,⁴ אחד מבעלי התוספות, וזאת על סמך עדות אחת הנמצאת בקולופון⁵ של כתב יד של ספר עברונות משנת 1566, שם נכתב כדלהלן:

ועוד תיקן רבי שמשון שניץ י"ג שורות לידע מהן הקביעות ור' יצחק ב"ר אברהם אחיו תיקן ס"א שורות וחזרות הן ואין צורך בהם אח"כ ורב נחשון גאון תיקן י"ג שורות והן כתובים לפניך וגם אין הדבר נכון לגבוי לב.

בכתב יד מאוחר יותר⁶ מצאנו העתקה ברורה ומבוארת יותר של פסקה זו, השופכת אור על ביאור כוונת המחבר כדלהלן:

3 בחיבורו "דברי ימי העיבור האחרונים", התקופה טז (תמוז-אלול, תרפ"ב), עמ' 292. קישור לכרכי התקופה ניתן למצוא כאן: <https://search.library.utoronto.ca/details?2183946>

4 לוח ס"א ראשים. כאמור מיוחס לריצב"א (=ריב"א, רבנו יצחק בן אברהם מדמפייר, צרפת, אחיו של הר"ש משניץ, תלמיד רבנו תם ור"י הזקן, קרוב לשנת 1200).

5 המילה colophon נכנסה ללטינית מיוונית – κολοφών, שמשמעה פסגת הר.

6 מילר, יהודה בן שמואל רויטלינגן; 1649, ההעתקה היא מכתב יד נושן משנת שי"ב (1552) – כפי שהמעתיק כותב. ברלין – ספריית המדינה 3150.

המבנה המתמטי של לוח ס"א ראשים והחסם העליון לנוסחת צבי הירש יפה

תיקן רב שמשון שניץ י"ג שורות לידע מהן הקביעות [אולי הכוונה לי"ג השורות שבלוח ארבעה שערים, ע"ד] ור' יצחק בר אברה' אחיו תיקן ס"א שורות והמה חמורות ואין צריך בהן אחכ רב נחשון גאון תיקן י"ג שורות והן חוזרין חלילה והן כתובים לפניך וגם אין הדבר נכון לנבוני לב לפי שי"ג פעמים ב' יו' תקצה אין הולכין בז'ז' שחסר תתק"ה חלקים וא"א שאותן תתק"ה חלקים לא ישנו בשנים או בשלושה מקומות הקביעות בתוך י"ג מחזורים ואפשר שגם הגאון' ידע החסרון ובשביל שאין חשש בדבר כ"א⁸ שנים מועטת לא הניח בשביל כך למסוד הלוח הטובה לעולם והניח הדבר לנבוני לב לסמנים בעלמא ולא לסמוך עליהם בלי חשבון כ"א לסמני בעלמא אחר החשבון וגם לפעמים הן מוטעי טעות סופר עד כאן מצאתי בספר עברונות ישן נושן נכתב בשנת שי"ב לפרט קטן.

מפענוח העתקה זו אנו משערים שכוונת המחבר לומר שלוח ס"א הוא מסובך מדי ("המה חמורות") ודי לנו במציאת סימן השנה מלוח ארבעה שערים.

הלוח מובא לראשונה⁹ בספר "יסוד עולם" לר"י הישראלי, ושם הוא מכנהו "הלוח שהמציאוהו החכמים האחרונים", ללא ציון שם מחברו.

הרעיון המהפכני המונח בבסיסו של לוח זה הוא שאם נחלק את שנות העולם לסדרות בנות 19 שנה כל אחת, נקבל 61 צירופים אפשריים של סימני הקביעות ותו לא! המצאה חדשנית זאת מאפשרת בחישוב אחד של מולד תשרי של ראש המחזור לדעת את סימני השנה של כל שנות המחזור.

זמין במרשתת בקישור: http://digital.staatsbibliothek-berlin.de/dms/werkansicht/?PPN=PPN635432978&PHYSID=PHYS_0094

7 "אין הולכין בז' ז'" כוונת הכותב שי"ג פעמים יתרון מחזור אינם כלים בשבועות שלמים אלא יש יתרון של מינוס 905 חלקים.

8 ראשי תיבות של "כי אם".

9 במהדורת דפוס.

ערן רביב

מולד תשרי של ראש מחזור

כפי שהצבעתי במאמרים קודמים,¹⁰ ספרת היחידות של מולד תשרי של ראש המחזור היא 4 או 11.9¹¹ ובהתאמה לכך, ספרת היחידות של מולד תשרי של כל שנה ושנה משנות המחזור מקבלת שתי אפשרויות בלבד. לשם הנוחות נתעלם כרגע מעובדה זו ונשוב לכך בחלקו השני של המאמר.

השימוש בלוח ס"א ראשים

כדי להשתמש בלוח זה, בשלב הראשון יש לחשב את מולד תשרי של ראש המחזור ובשלב השני לחפש בתחומי הראשים היכן התוצאה "נופלת". הנוסחה למציאת מולד תשרי של ראש המחזור בחלקים היא:

$$M = \left[57444 + 69715 * \text{int} \left[\frac{S - 1}{19} \right] \right] \pmod{181440}$$

משוואה 1

מציאת מולד תשרי של ראש המחזור, כדלהלן: השנה לבהר"ד מסומנת באות S, מפחיתים 1 מהשנה, מחלקים ב-19 ולוקחים את החלק השלם, מכפילים ביתרון מחזור, מוסיפים לבהר"ד ומפחיתים את השבועות השלמים. בדוגמה שראינו לעיל שנת תשע"ז (=5777) מולד תשרי "נופל" בתחום שורה 61 בלוח!

10 בעיקר במאמר "על מולדות ותכונותיהם", בד"ד 22.
11 הראשון שכתב זאת במפורש היה ככל הנראה ר' אברהם אבן עזרא בספר העיבור שלו (ותודה לידידי הרב ד"ר שי ואלטר שהפנה את תשומת ליבי למקור זה) וזה לשונו: "... ולעולם יהיו בו (=בראש המחזור. ע"ר) ארבעה חלקים אם המחזורים זוגות יהיו בו תשעה" (ספר העיבור בהוצאת שזח"ה, מקיצי נרדמים, ליק 1874, עמ' 2 בחלק ראשון). ואף בהמשך הספר הוא כותב: "...וישאר לכל מחזור להשלמת תקצ"ה חלקים חלק אחר הוסף על כל החלקים חלקים כמספר המחזורים וטעם להיות בו חלקים ארבעה אם מחזורים זוגות כי תקצ"ה יכפלו ישובו עשרה ואין שם אחדים והנה ישאר לעולם ד' בהרד' ואם יהיה נפרד יהיה בו תשעה". ייתכן שאף לפניו ר' אברהם בר' חייא הנשיא מודע לכך, ראו בהערת המו"ל (צבי פיליפובסקי, "ביאור מאמר קשה בשער התשיעי ממאמר שני מאת המסדר") וראו גם צבי פיליפובסקי בספרו "מועד מועדים", לונדון 1868, עמוד לד.

המבנה המתמטי של לוח ס"א ראשים והחסם העליון לנוסחת צבי הירש יפה

בניית לוח ס"א ראשים

להלן נציג שתי שיטות לבניית לוח ס"א ראשים.

שיטה ראשונה: שיטת ר' יצחק הישראלי – לוח 'קל"ג מעמדות'

כאמור הלוח הוצג לראשונה על ידי ר' יצחק הישראלי בספרו "יסוד עולם". במאמר רביעי פרק י מבאר המחבר את אופן פיתוח לוח ס"א ראשים מתוך לוח קל"ג מעמדות.¹² קל"ג מעמדות הוא לוח הבנוי על היסוד שכל שנה משנות המחזור מכילה שבע אפשרויות לסימן השנה, המעבר מסימן לסימן מאופיין על ידי חציית "גבול" במולד חודש תשרי של השנה. שנות המחזור מחולקות לארבעה מינים כמו בלוח ארבעה שערים. העברת שבעת גבולות המולדות של כל שנה ושנה למולד תשרי של ראש המחזור תניב גבול לראש המחזור.

7 אפשרויות כפול 19 שנות המחזור מניבות טבלה בת 133 אפשרויות.

בבדיקת האפשרויות הוא מוצא ש-17 "ראשים" ("ראש" משמעו גבול פתיחת שורה חדשה) חוזרים על עצמם 3 פעמים, 38 "ראשים" חוזרים על עצמם 2 פעמים, ו-6 "ראשים" מופיעים פעם אחת בלבד. לאחר מחיקת האפשרויות המופיעות יותר מפעם אחת, בסיכום המספרים 17, 38, ו-6 נקבל 61 "ראשים".

כאמור, שיטה זו מתבססת על "אבני הבניין" של לוח ארבעה שערים.¹³ אבני הבניין הן השתנות סימני השנה עבור שנה בודדת.

ניתן לאפיין ארבע קבוצות של שנים,¹⁴ מכל קבוצה נבחר שנה מייצגת ונכתוב את סימני השנה של שנה זו בהתאם לגבולות של הדחיות, כדלהלן:

12 הלוח עצמו לא נמצא בכתב היד של הספר והמהדיר גולדברג שחזר אותו. באותה תקופה גם פיליפובסקי ("מועד מועדים") שחזר את הלוח וכל אחד מהמחברים טען "כולה שלי" (ראו דברי ימי העיבור האחרונים, לעיל הערה 3, עמ' 291). הספר "יסוד עולם" יצא לאור בשתי מהדורות דפוס, הראשונה הוצאה ע"י תלמיד הגר"א ר' ברוך שיק (משקלוב), ברלין תקל"ז, לאחר שהדפיס בברלין את שני חיבוריו "עמודי שמים" ו"תפארת אדם", הציע לו הרב צבי הירש לויין להדפיס את "יסוד עולם" מכתב יד שהיה בבעלותו. המהדורה השנייה היא מהדורת גולדברג ורוזנקרנץ שהותקנה בפורמט מדעי יותר.

13 ראו מאמרי "המבנה המתמטי של לוח ארבעה שערים וחישובי שכיחויות בלוח העברי", בד"ד 28 (תשע"ד), עמ' 113-128.

14 שם, עמ' 115.

ערן רביב

עבור הרצף של פשוטה שלפניה פשוטה ואחריה מעוברת (שנה 2 כמייצגת) נקבל:

פריסת גבולות				
בחלקים	שנה 2	יום	שעה	חלק
19440	בחג	0	18	0
35844	בשה	1	9	204
71280	גכה	2	18	0
87684	הכז	3	9	204
139524	השא	5	9	204
149040	זחא	5	18	0
165444	זשג	6	9	204

טבלה 2

עבור הרצף של פשוטה שלפניה מעוברת ואחריה פשוטה (שנה 1 כמייצגת) נקבל:

פריסת גבולות				
בחלקים	שנה 1	יום	שעה	חלק
19440	בחג	0	18	0
35844	בשה	1	9	204
68629	גכה	2	15	589
87684	הכז	3	9	204
139524	השא	5	9	204
149040	זחא	5	18	0
155928	זשג	6	0	408

טבלה 3

המבנה המתמטי של לוח ס"א ראשים והחסם העליון לנוסחת צבי הירש יפה

עבור הרצף של פשוטה בין שתי מעוברות (שנה 7 כמייצגת) נקבל:

פריסת גבולות				
בחלקים	שנה 7	יום	שעה	חלק
19440	בחג	0	18	0
35844	בשה	1	9	204
68629	גכה	2	15	589
87684	הכז	3	9	204
139524	השא	5	9	204
149040	זחא	5	18	0
165444	זשג	6	9	204

טבלה 4

עבור הרצף של מעוברות (שנה 3 כמייצגת) נקבל:

פריסת גבולות				
חלקים	שנה 3	יום	שעה	חלק
19440	בחה	0	18	0
48011	בשז	1	20	491
71280	גכז	2	18	0
97200	החא	3	18	0
116255	השג	4	11	695
149040	זחג	5	18	0
177611	זשה	6	20	491

טבלה 5

שיטת בורנשטיין

בורנשטיין (תרפ"ב-ג)¹⁵ הציג שיטה קצרה יותר. הוא מעביר את גבולות הדחיות ליום ראש השנה של כל שנה משנות המחזור (כולל שנה 20)¹⁶ למולד ראש מחזור. בכל שנה ישנם ארבעה

15 דברי ימי העבור האחרונים (לעיל הערה 3), סעיף לה, עמ' 285 ואילך.
 16 כי שינוי ביום ר"ה ה-20 משנה את האות האמצעית של סימן השנה ה-19 במחזור.

ערן רביב

ימים שראש השנה יכול לחול בהם (ב,ג,ה,ז). בשיטה זו אנו מחלקים את השנים לשלוש¹⁷ קבוצות מאפיינות כדלהלן:

אחרי עיבור (1,4,7,9,12,15,18)					
בחלקים	חלק	שעה	יום	יום ר"ה לאחר הדחייה	דחייה
19440	0	18	0	ב	זקן בשבת
68629	589	15	2	ג	בטו תקפט
87684	204	9	3	ה	גטר"ד
149040	0	18	5	ז	זקן בחמישי

טבלה 6

מעוברות (3,6,8,11,14,17,19)					
בחלקים	חלק	שעה	יום	יום ר"ה לאחר הדחייה	דחייה
19440	0	18	0	ב	זקן בשבת
71280	0	18	2	ג	זקן בשני
97200	0	18	3	ה	זקן בשלישי
149040	0	18	5	ז	זקן בחמישי

טבלה 7

פשוטה אחר פשוטה (2,5,10,13,16)					
בחלקים	חלק	שעה	יום	יום ר"ה לאחר הדחייה	דחייה
19440	0	18	0	ב	זקן בשבת
71280	0	18	2	ג	זקן בשני
87684	204	9	3	ה	גטר"ד
149040	0	18	5	ז	זקן בחמישי

טבלה 8

17 שלוש קבוצות ולא ארבע כמקודם מהסיבה שמעניינים אותנו רק גבולות תשרי של השנה הנוכחית.

המבנה המתמטי של לוח ס"א ראשים והחסם העליון לנוסחת צבי הירש יפה

העברת גבולות הדחיות לראש המחזור = 'שיקוף'

כדי להעביר לראש המחזור את גבולות הדחיות של כל שנה עלינו להפחית את יתרון סך החודשים שחלפו מתחילת המחזור ועד שנה זו (לא כולל).

נסמן:

$g_{n,i}$ – גבול השתנות סימן השנה i בשנה n (בחלקים).

כאשר i מקבל את כל ערכי הגבולות בהתאם לדחיות יום ראש השנה (בטבלאות 6, 7, 8 לעיל).

$R_{n,i}$ – ראש מחזור המתאים לגבול i בשנה n (בחלקים).

M_n – סך החודשים שחלפו מתחילת המחזור ועד מולד תשרי של השנה ה- n -ית, נתון בנוסחה:¹⁸

$$M_n = \text{int} \left[\frac{235(n-1) + 1}{19} \right]$$

משוואה 2

39673 – יתרון חודש בחלקים, 181440 – שבוע בחלקים.

נוסחת השיקוף:

$$R_{n,i} = [g_{n,i} - (M * 39673)] \pmod{181440}$$

משוואה 3

נציב בנוסחה זו את כל הדחיות עבור כל 20 השנים. כל שנה תורמת 4 ראשים $20 * 4 = 80$, בהפחתת 19 כפולים נגיע ל-61 ראשים.

שיפור רצ"ה יפה

יפה בספרו "קורות חשבון העבור" משפר את שיטת בורנשטיין ומכליל את השיטה למציאת צירופי סימני השנה לא רק ל-19 שנים אלא לכל רצף שנים שהוא.

יפה מסביר¹⁹ שאומנם לכל שנה ארבעה גבולות,²⁰ אבל כל שנה "מייצרת" גבול אחד שכבר נמצא על ידי אחת הדחיות של השנה שקדמה לה, לפיכך קובע יפה שבכל צירוף של n שנים עוקבות תמיד יימצאו $3n+4$ ראשים.²¹ עבור $n=19$ נקבל כמובן 61.

18 הנוסחה בצורתה זו פותחה ע"י אינג' יעקב לוינגר בספרו "על השמינית", מהדורת המחבר 1986 (הספר זמין במרשתת באתר דעת). ראו הוכחה בנספח.

19 עמ' ר-רא.

20 גבול ערך של מולד תשרי שממנו והלאה סימן השנה משתנה.

21 עמ' קסח בהערה.

ערן רביב

תוצאת השיקוף לראש המחזור										הפחתת יתרון סך M = חודשים
יום	שעה	חלק	בחלקים	שנה במחזור	דחייה	יום	שעה	חלק	בחלקים	
0	18	0	19440	1	זקן בשבת	0	18	0	19440	0
2	15	589	68629		בטו תקפט	2	15	589	68629	0
3	9	204	87684		גטר"ד	3	9	204	87684	0
5	18	0	149040		זקן בחמישי	5	18	0	149040	0
3	9	204	87684	2	זקן בשבת	0	18	0	19440	12
5	9	204	139524		זקן בשני	2	18	0	71280	12
6	0	408	155928		גטר"ד	3	9	204	87684	12
1	9	204	35844		זקן בחמישי	5	18	0	149040	12
6	0	408	155928	3	זקן בשבת	0	18	0	19440	24
1	0	408	26328		זקן בשני	2	18	0	71280	24
2	0	408	52248		זקן בשלישי	3	18	0	97200	24
4	0	408	104088		זקן בחמישי	5	18	0	149040	24
0	2	899	3059	4	זקן בשבת	0	18	0	19440	37
2	0	408	52248		בטו תקפט	2	15	589	68629	37
2	18	23	71303		גטר"ד	3	9	204	87684	37
5	2	899	132659		זקן בחמישי	5	18	0	149040	37
2	18	23	71303	5	זקן בשבת	0	18	0	19440	49
4	18	23	123143		זקן בשני	2	18	0	71280	49
5	9	227	139547		גטר"ד	3	9	204	87684	49
0	18	23	19463		זקן בחמישי	5	18	0	149040	49
5	9	227	139547	6	זקן בשבת	0	18	0	19440	61
0	9	227	9947		זקן בשני	2	18	0	71280	61
1	9	227	35867		זקן בשלישי	3	18	0	97200	61
3	9	227	87707		זקן בחמישי	5	18	0	149040	61
6	11	718	168118	7	זקן בשבת	0	18	0	19440	74
1	9	227	35867		בטו תקפט	2	15	589	68629	74
2	2	922	54922		גטר"ד	3	9	204	87684	74
4	11	718	116278		זקן בחמישי	5	18	0	149040	74
2	2	922	54922	8	זקן בשבת	0	18	0	19440	86
4	2	922	106762		זקן בשני	2	18	0	71280	86
5	2	922	132682		זקן בשלישי	3	18	0	97200	86
0	2	922	3082		זקן בחמישי	5	18	0	149040	86
3	5	333	83493	9	זקן בשבת	0	18	0	19440	99
5	2	922	132682		בטו תקפט	2	15	589	68629	99
5	20	537	151737		גטר"ד	3	9	204	87684	99
1	5	333	31653		זקן בחמישי	5	18	0	149040	99
5	20	537	151737	10	זקן בשבת	0	18	0	19440	111
0	20	537	22137		זקן בשני	2	18	0	71280	111
1	11	741	38541		גטר"ד	3	9	204	87684	111
3	20	537	99897		זקן בחמישי	5	18	0	149040	111

המבנה המתמטי של לוח ס"א ראשים והחסם העליון לנוסחת צבי הירש יפה

תוצאת השיקוף לראש המחזור										
יום	שעה	חלק	בחלקים	שנה במחזור	דחייה	יום	שעה	חלק	בחלקים	הפחתת יתרון סך M =
יום	שעה	חלק	בחלקים		דחייה	יום	שעה	חלק	בחלקים	הפחתת יתרון סך M =
3	11	741	90381	11	זקן בשני	2	18	0	71280	123
4	11	741	116301		זקן בשלישי	3	18	0	97200	123
6	11	741	168141		זקן בחמישי	5	18	0	149040	123
2	14	152	67112	12	זקן בשבת	0	18	0	19440	136
4	11	741	116301		בטו תקפט	2	15	589	68629	136
5	5	356	135356		גטר"ד	3	9	204	87684	136
0	14	152	15272		זקן בחמישי	5	18	0	149040	136
5	5	356	135356	13	זקן בשבת	0	18	0	19440	148
0	5	356	5756		זקן בשני	2	18	0	71280	148
0	20	560	22160		גטר"ד	3	9	204	87684	148
3	5	356	83516		זקן בחמישי	5	18	0	149040	148
0	20	560	22160	14	זקן בשבת	0	18	0	19440	160
2	20	560	74000		זקן בשני	2	18	0	71280	160
3	20	560	99920		זקן בשלישי	3	18	0	97200	160
5	20	560	151760		זקן בחמישי	5	18	0	149040	160
1	22	1051	50731	15	זקן בשבת	0	18	0	19440	173
3	20	560	99920		בטו תקפט	2	15	589	68629	173
4	14	175	118975		גטר"ד	3	9	204	87684	173
6	22	1051	180331		זקן בחמישי	5	18	0	149040	173
4	14	175	118975	16	זקן בשבת	0	18	0	19440	185
6	14	175	170815		זקן בשני	2	18	0	71280	185
0	5	379	5779		גטר"ד	3	9	204	87684	185
2	14	175	67135		זקן בחמישי	5	18	0	149040	185
0	5	379	5779	17	זקן בשבת	0	18	0	19440	197
2	5	379	57619		זקן בשני	2	18	0	71280	197
3	5	379	83539		זקן בשלישי	3	18	0	97200	197
5	5	379	135379		זקן בחמישי	5	18	0	149040	197
1	7	870	34350	18	זקן בשבת	0	18	0	19440	210
3	5	379	83539		בטו תקפט	2	15	589	68629	210
3	22	1074	102594		גטר"ד	3	9	204	87684	210
6	7	870	163950		זקן בחמישי	5	18	0	149040	210
3	22	1074	102594	19	זקן בשבת	0	18	0	19440	222
5	22	1074	154434		זקן בשני	2	18	0	71280	222
6	22	1074	180354		זקן בשלישי	3	18	0	97200	222
1	22	1074	50754		זקן בחמישי	5	18	0	149040	222
5	1	485	131165	20	זקן בשבת	0	18	0	19440	235
6	22	1074	180354		בטו תקפט	2	15	589	68629	235
0	16	689	17969		גטר"ד	3	9	204	87684	235
3	1	485	79325		זקן בחמישי	5	18	0	149040	235

טבלה 9

ערן רביב

טבלה מספר 9 מדגימה שיקוף של 9 שנים לראש המחזור.
 רואים כיצד בכל שנה נמצא גבול שנמצא כבר על ידי השנה שקדמה לו.²²
 מכיוון שמולד תשרי חל בקפיצות של 5 חלקים, טבלה מספר 9 המתוקנת תראה כך:

תוצאת השיקוף לראש המחזור				שנה במחזור	דח"ה	יום	שעה	חלק	בחלקים
יום	שעה	חלק	בחלקים						
0	18	4	19444	1	זקן בשבת	0	18	4	19444
2	15	589	68629		בטו תקפט	2	15	589	68629
3	9	204	87684		גטר"ד	3	9	204	87684
5	18	4	149044		זקן בחמישי	5	18	4	149044
3	9	204	87684	2	זקן בשבת	0	18	0	19440
5	9	204	139524		זקן בשני	2	18	0	71280
6	0	409	155929		גטר"ד	3	9	205	87685
1	9	204	35844		זקן בחמישי	5	18	0	149040
6	0	409	155929	3	זקן בשבת	0	18	1	19441
1	0	409	26329		זקן בשני	2	18	1	71281
2	0	409	52249		זקן בשלישי	3	18	1	97201
4	0	409	104089		זקן בחמישי	5	18	1	149041
0	2	899	3059	4	זקן בשבת	0	18	0	19440
2	0	409	52249		בטו תקפט	2	15	590	68630
2	18	24	71304		גטר"ד	3	9	205	87685
5	2	899	132659		זקן בחמישי	5	18	0	149040
2	18	24	71304	5	זקן בשבת	0	18	1	19441
4	18	24	123144		זקן בשני	2	18	1	71281
5	9	229	139549		גטר"ד	3	9	206	87686
0	18	24	19464		זקן בחמישי	5	18	1	149041
5	9	229	139549	6	זקן בשבת	0	18	2	19442
0	9	229	9949		זקן בשני	2	18	2	71282
1	9	229	35869		זקן בשלישי	3	18	2	97202
3	9	229	87709		זקן בחמישי	5	18	2	149042
6	11	719	168119	7	זקן בשבת	0	18	1	19441
1	9	229	35869		בטו תקפט	2	15	591	68631
2	2	924	54924		גטר"ד	3	9	206	87686
4	11	719	116279		זקן בחמישי	5	18	1	149041
2	2	924	54924	8	זקן בשבת	0	18	2	19442
4	2	924	106764		זקן בשני	2	18	2	71282
5	2	924	132684		זקן בשלישי	3	18	2	97202
0	2	924	3084		זקן בחמישי	5	18	2	149042
3	5	334	83494	9	זקן בשבת	0	18	1	19441
5	2	924	132684		בטו תקפט	2	15	591	68631
5	20	539	151739		גטר"ד	3	9	206	87686
1	5	334	31654		זקן בחמישי	5	18	1	149041
5	20	539	151739	10	זקן בשבת	0	18	2	19442
0	20	539	22139		זקן בשני	2	18	2	71282
1	11	744	38544		גטר"ד	3	9	207	87687
3	20	539	99899		זקן בחמישי	5	18	2	149042

22 הסיבה לכך היא ששתי הדחיות האחרונות הן דחיות שנובעות מאורך השנה ותלויות במולד השנה

המבנה המתמטי של לוח ס"א ראשים והחסם העליון לנוסחת צבי הירש יפה

תוצאת השיקוף לראש המחזור				בחלקים	חלק	שעה	יום	דחייה	
יום	שעה	חלק	בחלקים						
3	11	744	90384	11	3	18	2	זקן בשני	71283
4	11	744	116304					זקן בשלישי	97203
6	11	744	168144					זקן בחמישי	149043
2	14	154	67114	12	2	18	0	זקן בשבת	19442
4	11	744	116304					בטו תקפט	68632
5	5	359	135359					גטר"ד	87687
0	14	154	15274	13	2	18	5	זקן בחמישי	149042
5	5	359	135359					זקן בשבת	19443
0	5	359	5759					זקן בשני	71283
0	20	564	22164	14	3	9	208	גטר"ד	87688
3	5	359	83519					זקן בחמישי	149043
0	20	564	22164					זקן בשבת	19444
2	20	564	74004	15	4	18	2	זקן בשני	71284
3	20	564	99924					זקן בשלישי	97204
5	20	564	151764					זקן בחמישי	149044
1	22	1054	50734	16	3	18	0	זקן בשבת	19443
3	20	564	99924					בטו תקפט	68633
4	14	179	118979					גטר"ד	87688
6	22	1054	180334	17	3	18	5	זקן בחמישי	149043
4	14	179	118979					זקן בשבת	19444
6	14	179	170819					זקן בשני	71284
0	5	379	5779	18	4	9	204	גטר"ד	87684
2	14	179	67139					זקן בחמישי	149044
0	5	379	5779					זקן בשבת	19440
2	5	379	57619	19	0	18	2	זקן בשני	71280
3	5	379	83539					זקן בשלישי	97200
5	5	379	135379					זקן בחמישי	149040
1	7	874	34354	20	4	18	0	זקן בשבת	19444
3	5	379	83539					בטו תקפט	68629
3	22	1074	102594					גטר"ד	87684
6	7	874	163954	19	4	18	5	זקן בחמישי	149044
3	22	1074	102594					זקן בשבת	19440
5	22	1074	154434					זקן בשני	71280
6	22	1074	180354	20	0	18	2	זקן בשלישי	97200
1	22	1074	50754					זקן בחמישי	149040
5	1	489	131169					זקן בשבת	19444
6	22	1074	180354	20	4	18	2	בטו תקפט	68629
0	16	689	17969					גטר"ד	87684
3	1	489	79329					זקן בחמישי	149044

טבלה 10

הבאה או הקודמת. הסבר: ג'ט'ר"ד בפשוטה נועדה למנוע שנה פשוטה בת 356 ימים כי אם נוסף לג' ט' ר"ד יתרון שנה פשוטה ניפול על גבול מולד זקן בשבת. ובאופן דומה מולד זקן ביום שלישי בשנה מעוברת בהוספת יתרון מעוברת נופל על ב'ט"ז תקפ"ט, דחייה זו נועדה למנוע מצב של שנה מעוברת בת 382 ימים.

החסם העליון לנוסחת יפה

ברור שנוסחת יפה נכונה עד מחזור שבו גבולות "יעלו" על גבולות אחרים. לשם דוגמה אם נבחר סדרה בת 689,472 שנים (מחזוריות המולדות בלוח העברי) אזי בלוח יהיו 36,288 שורות, כך שגבול כל שורה הוא מולד בודד בלבד. במקרה זה כל השורות שוות ביניהן כי כולן נגזרות משורה אחת ציקלית "הנחתכת" בכל פעם בדילוג של 19 שנים קדימה. אם כן השאלה הנשאלת היא מהו אורך סדרת השנים שעד אליה נוסחת יפה תקפה בניסוחה המקורי והחל משם ואילך מתחילים "הקיפולים" (ראו נספח מספר 3).

ניסוח מתמטי של הבעיה

נסמן דחייה i בשנה $d_{s,i} - s$

דחייה j בשנה $d_{s',j} - s'$

עלינו לבדוק מהו ה- n המינימלי שבו מתקיים:

$$d_{s',j} = d_{s,i} - n \text{ (מודולו שבוע) יתרון } n \text{ שנים}$$

משוואה 4

כיוון הפתרון

כל גבול במהלך 19 שנות המחזור מיוצג חד ערכית²³ על ידי ראש מחזור בלוח ס"א ראשים, אי לכך נוכל להתייחס לבעיה שקולה כדלהלן:

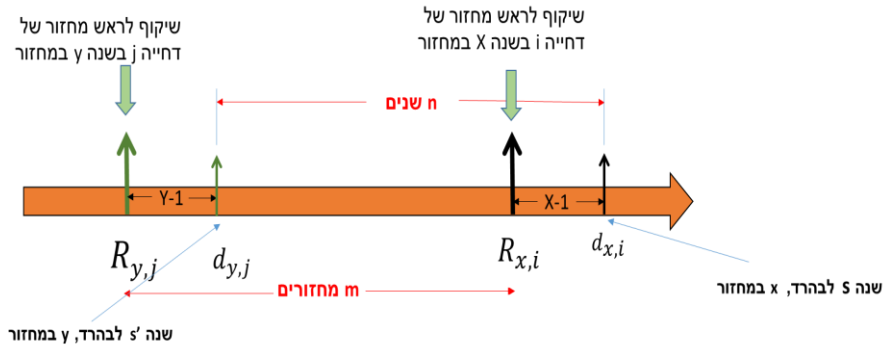
$$R_{x,i} = R_{y,j} + m \text{ מחזורים } m \text{ (מודולו שבוע) יתרון}$$

משוואה 5

23 שקול מודולו יתרון שנים.

המבנה המתמטי של לוח ס"א ראשים והחסם העליון לנוסחת צבי הירש יפה

נמחיש את השקילות של שתי הבעיות בעזרת התרשים הבא:

איור 1

הסבר איור 1

במולד תשרי של שנה x יש גבול דחייה מסוג i , ניתן לשקף גבול זה לראש המחזור ולקבל את הגבול השקול לראש המחזור $R_{x,i}$, באופן דומה במולד תשרי של שנה y יש גבול דחייה מסוג j ואותו ניתן לשקף לראש המחזור ולקבל את הגבול השקול (מודולו שבוע) $R_{y,j}$.

$$m, n \in \mathbb{Z}$$

39673 – יתרון חודש בחלקים.

M_x – סך החודשים מתחילת מחזור ועד שנה X (עד ולא בכלל).²⁴

M_y – סך החודשים מתחילת מחזור ועד שנה y (עד ולא בכלל).²⁵

$$R_{x,i} \equiv d_{x,i} - [M_x * 39673](\text{mod } 181440)$$

$$R_{y,j} \equiv d_{y,j} - [M_y * 39673](\text{mod } 181440)$$

אם

$$R_{y,j} \equiv R_{x,i} - [m * \text{מחזור}](\text{mod } 181440)$$

²⁴ משוואה מספר 2 לעיל.

²⁵ כנ"ל.

ערן רביב

אז

$$d_{y,j} \equiv d_{x,i} - [יתרון n שנים] \pmod{181440}$$

ולכן הבעיה שקולה להצגה המקורית.
עתה המרנו את הבעיה לבעיה קלה יותר לפתרון. מכיוון שבין שני ראשי המחזור יש מספר שלם של מחזורים (לפי הגדרה) נותר לנו לבדוק:
את כל הצירופים של הדחיות (בזוגות) $\{d_{s,i}, d_{s',j}\}$ המשוקפות לראש המחזור, כלומר (הזוגות $\{R_{y,j}, R_{x,i}\}$). בחישוב זה עלינו להתייחס לגבולות המעשיים של לוח ס"א ראשים (טבלה מספר 12 להלן) ולא לגבולות התיאורטיים!

אנו מחפשים פתרון למשוואה:

$$R_{y,j} + m * מחזור = R_{x,i} \pmod{181440}$$

משוואה 6

נציב יתרון מחזור בחלקים:

$$R_{y,j} + m * 69715 = R_{x,i} \pmod{181440}$$

מכיוון שכל ראש מחזור מסתיים בספרה 4 או 9, הפרשם מתחלק ב-5!

$$m * 69715 = (R_{x,i} - R_{y,j}) \pmod{181440}$$

מכיוון שהמחלק המשותף המקסימלי של יתרון מחזור ושבע הוא 5 מותר לחלק את המשוואה בחמש (כולל בסיס המודולו (משפט מתמטי!)):

$$m * 13943 = \left[\frac{(R_{x,i} - R_{y,j})}{5} \right] \pmod{36288}$$

משוואה 7

המבנה המתמטי של לוח ס"א ראשים והחסם העליון לנוסחת צבי הירש יפה

בעזרת אלגוריתם אוקלידס נמצא את ההופכי של 13943 מודולו 36288 ונקבל 6215.²⁶
 נכפיל ונקבל את הנוסחה הכללית:

$$m = [(R_{x,i} - R_{y,j}) * 1243] \pmod{36288}$$

משוואה 8

עתה, כדי למצוא את החסם המבוקש, יש לכתוב את אוסף המשוואות הנובע מצירופי הזוגות של הראשים בלוח ס"א ראשים [סדר חשוב] (= 3660 זוגות!), ולחפש את ה-m המינימלי!

26 בדיקת ההופכי ע"י אלגוריתם אוקלידס:

Step(i)	r _i	y _i	x _i	q _i
1	36288	1	0	
2	13943	0	1	
3	8402	1	-2	2
4	5541	-1	3	1
5	2861	2	-5	1
6	2680	-3	8	1
7	181	5	-13	1
8	146	-73	190	14
9	35	78	-203	1
10	6	-385	1002	4
11	5	2003	-5213	5
12	1	-2388	6215	1
13	0	13943	-36288	5

משוואות הרקורסיה:

$$r_i = a * x_i + b * y_i$$

$$x_1 = 0, y_1 = 1$$

$$x_1 = 1, y_1 = 0$$

$$a = 13943, b = 36288$$

$$q_i = \text{int} \left[\frac{r_{i-2}}{r_{i-1}} \right]$$

$$x_i = x_{i-2} - q_i * x_{i-1}$$

$$y_i = y_{i-2} - q_i * y_{i-1}$$

ערן רביב

חישבנו באקסל את כל 3660 המשוואות, לאחר מיון המשוואות קיבלנו שערכו המינימלי של m הוא 29, כלומר במחזור ה-30:27

m	מולד מוצא R_{x_i}	מולד יעד R_{y_i}	שורה בלוח
29	99899	74004	16
29	116279	90384	23
29	132659	106764	28
29	15274	170819	48
29	31654	5759	53
29	35844	9949	55

טבלה 11

הסבר טבלה מס' 11: טבלה זו מציגה את הערכים שהתקבלו עבור ערכו המינימלי של m . עמודה "שורה בלוח" משמעה השורה המתאימה בלוח ס"א ראשים. מולד מוצא ומולד יעד כוונתם שבחלוף m מחזורים שיקוף מולד המוצא לראש הסדרה ייפול על מולד היעד ולכן הוא נקרא "קיפול". לדוגמה, בשורה הראשונה בטבלה אנו רואים שאם נשקף את מולד המוצא (גבול שורה 24 בלוח ס"א ראשים = 99899) לאחור 29 מחזורים נקבל את מולד היעד 74004 (=גבול שורה מספר 16 בלוח ס"א ראשים).

עתה נבדוק בלוח ס"א ראשים הן בשורה מספר 16 והן בשורה מספר 24 מהן השנים במחזור שגרמו לגבול זה להיפתח, ונראה שבשורה 16 שנה מספר 13 במחזור סימנה משתנה מ-הכז ל-השא. שינוי זה נגרם כמובן ממולד זקן ביום ב' בשנה ה-14 במחזור. בשורה 24 נראה באופן דומה שסימן השנה התשיעית במחזור משתנה מ-בחג ל-בשה, שינוי הנובע ממולד זקן ביום חמישי בראש השנה העשירית.

אמור מעתה ששיקוף מולד זקן בראש השנה העשירית במחזור לראש סדרה בת 30 מחזורים ייפול בדיוק על מולד זקן ביום ב' בשנה ה-14 במחזור.

עתה נבחן את כל השורות שמצאנו עבור m המינימלי (טבלה מס' 11) ונראה שהקיפול הראשון מתבצע במחזור ה-30, בשורה האחרונה בטבלה 11, 35844 – מולד זקן ביום חמישי

27 מכיוון שבמחזור ה-30 יש 6 גבולות ש"נדרסים", אכן בבדיקת 570 שנה (30 מחזורים), התקבלו רק 1708 גבולות במקום 1714 על פי נוסחת יפה.

המבנה המתמטי של לוח ס"א ראשים והחסם העליון לנוסחת צבי הירש יפה

בשנה שנייה במחזור (=שורה רביעית בלוח ס"א ראשים), 9949 – מולד זקן ביום שני בשנה 6
במחזור (שורה מספר 55 בלוח ס"א ראשים).

מסקנה, נוסחת יפה המתוקנת

עבור סדרת סימני n שנים, עבור $n < 553$, יתקבלו $3n+4$ שורות של צירופים שונים של
סדרות של סימני השנים!

ערן רביב

נספחים

1. לוח ס"א ראשים

בטבלה מספר 12 הבאנו את לוח ס"א ראשים.

הערות:

1. גבולות הראשים הם "מתוקנים" כך שלעולם ספרת היחידות היא 4 או 9.
2. בין שורה לשורה רואים אנו משבצות מסומנות, משבצות אלו מסמנות את השנים שבהן סימן השנה השתנה במעבר משורה לשורה, כלומר הן הגורם לפתיחת גבול חדש. לדוגמה:
בשורה מספר 1 רואים ששנים 2 ו-3 "מוכהות", וזאת מפני שבשורה 61 סימן שנים אלו שונה, כדלהלן:

שנה שלישית במחזור	שנה שנייה במחזור	שנה שורה
גכז	השא	1
בשז	הכז	61

1. אנו רואים שסימן השנה השנייה במחזור, בשורה הראשונה, משתנה ל-השא מ-הכז, כלומר יום ראש השנה אינו משתנה אבל השנה מתארכת ביום אחד. סיבת התארכות השנה נובעת מגבול דחייה בראש השנה השלישית במחזור. בשורה מס' 61 אנו מבחינים שיום ראש השנה היה ביום ב' ואילו בשורה מס' 1 הוא ביום ג'. מכיוון שהשנה השנייה במחזור אינה מעוברת, סיבת השינוי היא מולד זקן ביום שני בשבוע. אמור מעתה ששיקוף של מולד זקן ביום שני בשנה השלישית במחזור לראש המחזור הוא הגבול הפותח את שורה מספר 1 בלוח (ניתן לראות זאת בטבלה מספר 10 לעיל).
וכן על זו הדרך.
3. כמו כן הוספנו עמודת היקרויות לכל שורה וניתן לראות שסך ההיקרויות הוא 36288 ולכן לוח זה שקול למחזוריות המולדות בלוח העברי (19*36288 = 689472 שנים).

ערן רביב

2. הוכחת נוסחת לוינגר

$$\begin{aligned} M &= \text{int} \left[\frac{235(n-1) + 1}{19} \right] = \text{int} \left[\frac{228(n-1) + 7(n-1) + 1}{19} \right] = \\ &= \text{int} \left[\frac{12 * 19(n-1) + 7(n-1) + 1}{19} \right] \\ &= 12(n-1) + \text{int} \left[\frac{7(n-1) + 1}{19} \right] \end{aligned}$$

הביטוי $12(n-1)$ מציין 12 חודשים עבור כל שנה. נסמן $(n-1) = 19A + B$, כאשר A מציין את סך המחזורים השלמים שחלפו עד השנה המבוקשת (ללא המחזור הנוכחי), ו- B מציין את סך השנים שחלפו במחזור הנוכחי (עד שנת n , עד ולא בכלל). נציב ונקבל:

$$\begin{aligned} \text{int} \left[\frac{7(n-1) + 1}{19} \right] &= \text{int} \left[\frac{7(19A + B) + 1}{19} \right] \\ &= \text{int} \left[\frac{7 * 19A + 7B + 1}{19} \right] = 7A + \text{int} \left[\frac{7B + 1}{19} \right] \end{aligned}$$

הביטוי $7A$ מציין 7 חודשים עבור כל מחזור שלם. נותר להראות שהביטוי $\text{int} \left[\frac{7B+1}{19} \right]$ מציין את מספר השנים המעוברות שחלפו עד השנה ה- n לא כולל, כלומר את סך החודשים הנוספים שיש להוסיף. נכתוב את ערכי הביטוי כדלהלן בטבלה מס' 13:

B=n-1 28

המבנה המתמטי של לוח ס"א ראשים והחסם העליון לנוסחת צבי הירש יפה

B	7B+1	(7B+1)/19	int[(7B+1)/19]
0	1	0.052631578	0
1	8	0.421052632	0
2	15	0.789473684	0
3	22	1.157894737	1
4	29	1.526315789	1
5	36	1.894736842	1
6	43	2.263157895	2
7	50	2.631578947	2
8	57	3	3
9	64	3.368421053	3
10	71	3.736842105	3
11	78	4.105263158	4
12	85	4.473684211	4
13	92	4.842105263	4
14	99	5.210526316	5
15	106	5.578947368	5
16	113	5.947368421	5
17	120	6.315789474	6
18	127	6.684210526	6

טבלה 13

מש"ל

3. הצגה גרפית של מספר השורות כפונקציה של מספר המחזורים

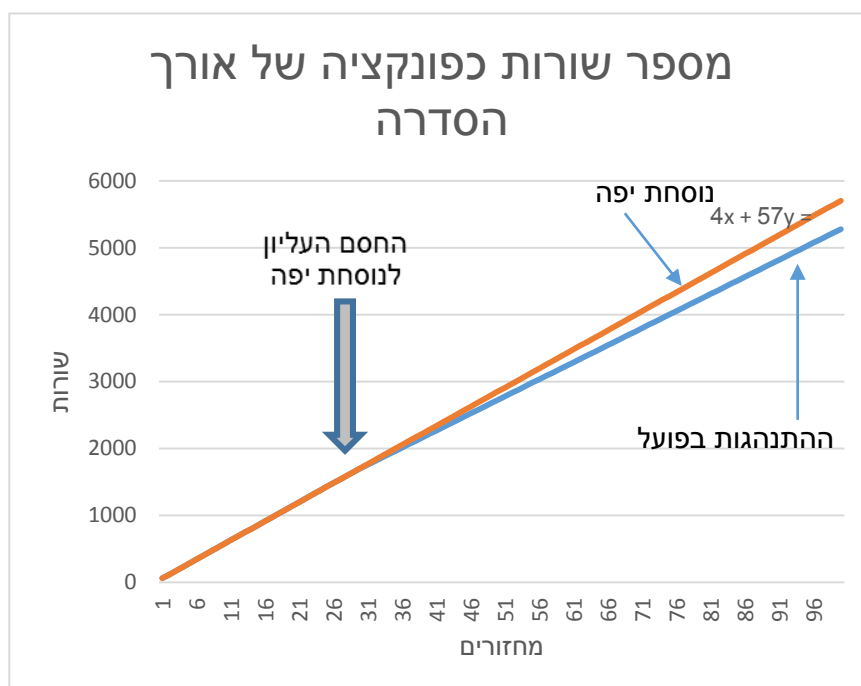
בגוף המאמר אנו מראים שנוסחת יפה בניסוחה המקורי תקפה עד המחזור ה-30. מכאן ואילך ככל שסדרת השנים שנבחר תגדל, יהיו יותר "קיפולים" ולכן מספר הציורפים השונים של סימני השנה עבור n השנים ילך ויקטן עד מספר השורות המקסימלי האפשרי שהוא $n=36288$ שורות (החל מ-2441 מחזורים יתקבלו 36288 שורות). במקרה הפרטי של

ערן רביב

36288 מחזוריים (=689472 שנים) יתקבלו 36288 שורות שכולן שקולות לשורה אחת במוד ציקלי.

כדי להשלים את התמונה שהוצגה בגוף המאמר להלן הצגה גרפית של התנהגות נוסחת יפה והתכנסות בפועל ל-36288 שורות.

כדי להתרשם מהנתונים נחלק את הסקירה לשלושה גרפים, כדלהלן:²⁹

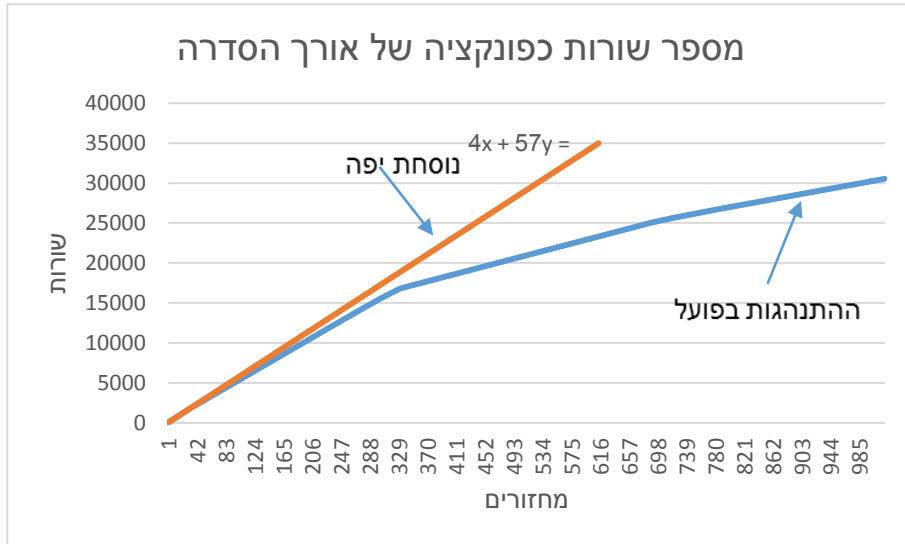
גרף מספר 1 (תצוגה עד 100 מחזוריים)

בגרף זה אנו רואים שבחלוף שלושים מחזוריים מתחילה "היפרדות" בין נוסחת יפה למספר השורות בפועל, כתוצאה מתופעת "הקיפולים". החץ מסמן את החסם העליון לנכונות נוסחת יפה כפי שהוכחנו בגוף המאמר.

הערה: מכיוון שציר X מסמן את המחזוריים, נוסחת יפה מקבלת את הצורה $y=57x+4$ (הצבת $n=19$), כאשר X מקבל את הערכים החל מ-1 ועד 36288.

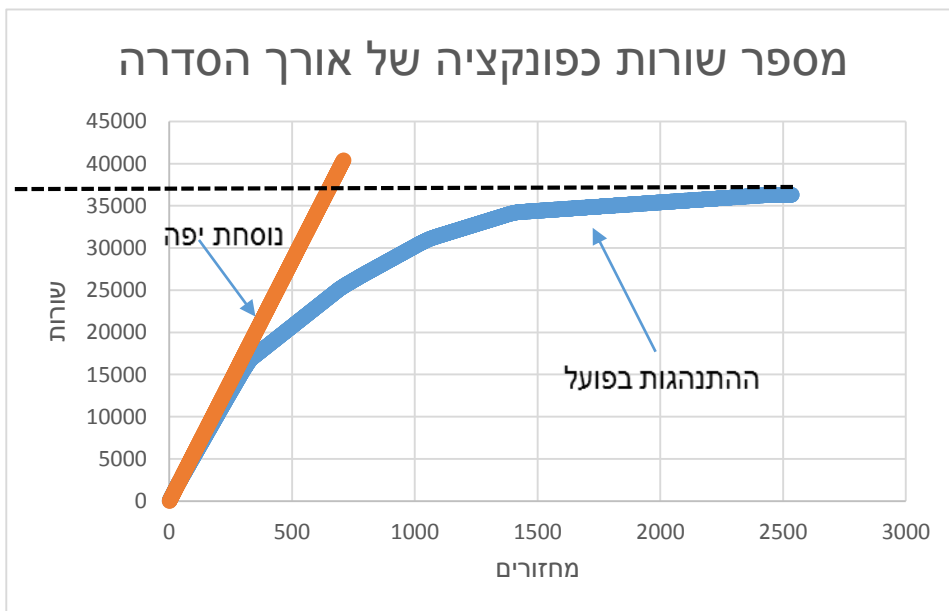
29 תודות לבני אלעד על כתיבת הקוד לקבלת הנתונים המספריים ששימשו להכנת הגרפים.

המבנה המתמטי של לוח ס"א ראשים והחסם העליון לנוסחת צבי הירש יפה

גרף מספר 2 (תצוגה עד 1000 מחזורים)

רואים כיצד בחלוף המחזורים עקב "הקיפולים" מספר השורות מתכנס לערך המקסימלי. גרף ההתנהגות בפועל בנוי מאוסף קטעים ליניאריים.

גרף מספר 3 (תצוגה עד 3000 מחזורים)

ערן רביב

רואים כיצד ההתרחקות מנוסחת יפה הולכת וגדלה בחלוף המחזורים, ובפועל החל מהמחזור ה-2441 מספר השורות הוא המקסימלי (=36288 שורות, מסומן בקו מקווקו) וכך עד המחזור האחרון – 36288!